

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Південний науковий центр НАН та МОН
Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України
Первинна профспілкова організація ЧНУ ім. Петра Могили

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2025:
досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні:
глобальний, національний та регіональний аспекти»**

XXVIII Всеукраїнська науково-практична конференція

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Миколаїв, 10–14 листопада 2025 року

Миколаїв – 2025

Могилянські читання – 2025 : досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти. Політичні науки : XXVII Всеукр. наук.-практ. конф. : 10–14 листоп. 2025 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. – 36 с.

УДК 352:329.78](043.2)

*Громадська Н.А.,
канд. політ. наук, доцент
кафедри журналістики та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*
*Туз М.С.,
магістрант VI курсу спеціальності
«Публічне управління та адміністрування»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

МОЛОДІЖНІ РАДИ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ФОРМА УЧАСТІ МОЛОДІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Молодь є стратегічним ресурсом розвитку територіальних громад та одним із ключових чинників формування сталого розвитку країни. В умовах демографічної кризи та масштабних міграційних процесів, спричинених повномасштабною війною, питання залучення молодих людей до суспільно-політичного життя набуває особливої актуальності. За оцінками Міністерства молоді та спорту України, близько 40% молодих людей були змушені змінити місце проживання внаслідок військової агресії [1]. За таких умов громада без активної, свідомої та відповідальної молоді фактично втрачає перспективу сталого розвитку. Це зумовлює необхідність формування цілісної, проактивної молодіжної політики та створення ефективних механізмів участі молоді у процесах прийняття рішень за принципом «нічого для молоді без молоді» [2].

Одним із ключових інструментів реалізації цього принципу виступають молодіжні консультативно-дорадчі органи. Це інституційна форма представництва інтересів молоді, яка дозволяє молодим людям відчувати силу власного голосу і безпосередньо впливати на життя громади. Саме через ці інституції молодь взаємодіє з владою, долучається до формування місцевої політики та веде діалог з громадянським суспільством. Молодіжні ради є майданчиком для генерації ідей, що забезпечує врахування голосу молоді у процесі прийняття рішень.

На законодавчому рівні інститут молодіжних рад поступово отримав належне нормативне закріплення. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [3] визначає молодіжну раду як консультативно-дорадчий орган, що може утворюватися при органі місцевого самоврядування з метою залучення молоді до формування

та реалізації молодіжної політики на місцевому рівні. Відповідний орган місцевої влади затверджує положення про раду та здійснює організаційно-методичне забезпечення її діяльності. Крім того, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4] надає молоді віком від 14 років право брати участь у консультативно-дорадчих органах. Це розширює можливості молодих громадян для участі в місцевому управлінні та спонукає територіальні громади включати положення про молодіжні ради до своїх статутів.

Відповідно до чинного законодавства, органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти розвитку молодіжної інфраструктури, зокрема підтримувати створення молодіжних рад. Важливим нормативним документом є Типове положення про молодіжну раду місцевого рівня, затверджене постановою Кабінету Міністрів України у 2018 році [5]. Наявність такого документа спрощує процедуру створення рад та забезпечує уніфікацію організаційних принципів їх діяльності.

Молодіжні ради виконують важливі функції у системі місцевого самоврядування. Вони є платформою для обміну ідеями, представництва інтересів молоді та розвитку партнерства між органами влади й молодіжними спільнотами. Участь у їхній діяльності надає молодим людям можливість набути практичного досвіду демократичного врядування, розвинути лідерські та комунікативні компетентності, опанувати навички аналітичної роботи та проєктного менеджменту. До основних завдань молодіжних рад належать: розроблення пропозицій щодо реалізації молодіжної політики на місцевому рівні, координація взаємодії між владою та молодіжними організаціями, налагодження комунікації між молоддю та органами влади, а також сприяння участі молодих людей у процесах прийняття рішень.

За оцінками експертів Програми розвитку ООН, наявність молодіжної ради у громаді є своєрідним показником її соціальної активності та демократичної зрілості. Молодіжні ради виконують роль «містка» між владою та молоддю, забезпечуючи інклюзивність управлінських процесів, створюючи середовище, де молоді громадяни можуть висловлювати власну позицію та впливати на рішення, що стосуються розвитку громади [6].

Водночас діяльність молодіжних рад супроводжується низкою викликів. Серед ключових проблем – низький рівень громадянської компетентності та участі молоді у суспільному житті. Часто молоді люди не мають достатніх знань, досвіду чи мотивації для активної громадської діяльності. Додатковим бар'єром є слабка матеріально-технічна база: у багатьох громадах відсутні молодіжні центри або простори для реалізації ініціатив. Обмежене фінансування також залишається

системною проблемою, оскільки більшість програм підтримки орієнтовані на громадські організації, а не на консультативно-дорадчі структури.

Повномасштабна війна лише посилила ці виклики. Масові переміщення молоді призвели до кадрового виснаження громад, втрати активних членів рад та зниження рівня молодіжної участі у прифронтових територіях. Водночас тиллові громади отримали додаткове навантаження, пов'язане з інтеграцією внутрішньо переміщеної молоді. Ефективність діяльності рад блокується через низку проблем: відсутність системних стратегій молодіжної політики та недостатній рівень компетенції молодіжних лідерів у сфері адвокації, комунікації та бюджетування [7].

Попри наявні труднощі, в Україні спостерігається позитивна динаміка поширення практики створення молодіжних рад. Протягом 2024 року було утворено понад 120 нових рад, а їх загальна кількість перевищила 430 [8]. Цьому сприяє діяльність Української асоціації молодіжних рад, яка забезпечує методичний супровід, організовує навчання представників рад і надає консультативну підтримку. Одним з прикладів успішного впровадження програм підтримки молодіжних консультативно-дорадчих органів можна вважати програму USAID-IREX «Незламна молодь: Молодіжні ради», яка реалізувала освітні курси для членів молодіжних рад і менторів, спрямовані на розвиток управлінських та комунікаційних компетентностей [9].

Вагому роль у зміцненні інституційної спроможності молодіжних рад відіграє міжнародна підтримка. У рамках ініціативи ПРООН «Діалоги перемоги» члени молодіжних рад впродовж 2024 року проходили професійне навчання з фасилітації та лідерства, адаптоване до умов воєнного часу [10]. За висновками фахівців ПРООН, сучасна молодь прагне не лише брати участь у процесах управління, а й змінювати соціальну реальність, сприяючи відновленню та модернізації громад.

Отже, молодіжні ради посідають важливе місце у системі місцевого самоврядування. Вони є дієвим інструментом залучення молоді до процесів прийняття рішень, формування громадянської відповідальності та розвитку демократії участі. Подальший розвиток молодіжних рад можливий за умови посилення фінансової підтримки молодіжних ініціатив, розроблення цілісних стратегій молодіжної політики у громадах, а також системного навчання молодих лідерів у сфері управління. Розширення мережі молодіжних рад, їх інституційне зміцнення та активне включення до процесів місцевого значення сприятимуть підвищенню рівня громадянської активності, зміцненню соціальної згуртованості та забезпеченню сталого розвитку громад України. За належної підтримки держави та місцевої влади молодіжні

ради стануть одним із ключових інструментів демократичного оновлення суспільства.

Список використаних джерел

1. Урядовий портал (2022). Мінмолодьспорту: Близько 40% молодих людей вимушено змінили своє постійне місце проживання [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/minmolodsportu-blizko-40-molodih-lyudej-vimusheno-zminili-svoje-postijne-misce-prozhivannya>.
2. Децентралізація (2024). Як сьогодні формується молодіжна політика в громадах: тези з брифінгу мерів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/18431>.
3. Верховна Рада України (2025). Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX «Про основні засади молодіжної політики» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
4. Верховна Рада України (2025). Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Верховна Рада України (2022). Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. №1198 «Про затвердження типових положень про молодіжні ради» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text>.
6. Програма розвитку ООН в Україні (2024). «Я хочу змінювати». Як молодіжні ради стають сильнішими та відновлюють громади [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/stories/ya-khochu-zminyuvaty-yak-molodizhni-rady-stayut-sylnishymy-ta-vidnovlyuyut-hromady>.
7. Офіс Ради Європи в Україні (2024). Дослідження потреб і стану діяльності молодіжних працівників і працівниць і перспектив розвитку молодіжної роботи в Україні під час війни та в повоєнний період. Проект звіту. 2 грудня 2024 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rm.coe.int/youth-worker-needs-research-report/1680b4ed97>.
8. Портал ГУРТ (2024). Молодіжна політика в умовах війни: програма для посилення громад [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gurt.org.ua/news/informator/99567>.
9. Портал ГУРТ (2024). Менторська програма в рамках проекту «Незламна молодь: молодіжні ради» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gurt.org.ua/news/informator/98067>.

10. Молодіжна платформа (2024). Оновлений формат «Діалогів перемоги 2024»: інструкція для учасників/ць проєкту [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://youthcouncil.com.ua/new/98>.

УДК 321.01

Іванов М.С.,
*д-р політ. наук, професор, професор
кафедри журналістики і політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Сучасне українське суспільство в своєму розвитку, так чи інакше, зазнає потужного впливу, як з своєї середини, так і зовні, в силу поширення значного і масштабного процесу інтернаціоналізації і глобалізації світового простору. Такого роду, впливи охоплюють практично всі сфери життя українського суспільства.

Не є виключення з цього процесу і політичне життя нашої країни. Сучасний стан політичних відносин та політичної системи українського суспільства є певною ілюстрацією глибокої деформації основних складових поточного політичного процесу, які є наслідком різного роду чинників неpolітичного характеру.

Сьогодні можна спостерігати доволі широкий спектр різноманітних чинників формування змісту політичного життя, які обумовлені вище зазначеними процесами світового рівня. Своє місце, в цьому наборі факторів, які здійснюють визначальний вплив на політичні відносини в суспільстві, займають інформаційно-економічні чинники.

До їх числа слід віднести глобальний інформаційний потік, соціальну та майнову диференціацію, світову економічну інтеграцію і спеціалізацію, цифрові технології разом з потенціалом штучного інтелекту. Крім цього, до цього переліку, можна додати вплив на сучасний політичний процес фінансових ресурсів та конкурентної боротьби за контроль над природними ресурсами.

Слід зазначити, що вплив на політичний процес, такого роду чинників, не завжди є очевидними, а інколи носить загалом опосередкований і латентний характер.

Ця обставина примушує сучасних дослідників приділити даній стороні взаємодії всього політичного з неpolітичним особливу увагу,

оскільки потенціал інформаційно-економічних впливів на політичний процес є доволі значним і здатним кардинально змінювати напрямки природного розвитку нашого суспільства.

Згадані вище чинники, мають неоднозначний вплив на зміст політичного процесу. З одного боку, ці чинники здійснюють позитивний вплив на поточний політичний процес шляхом мінімізації багатьох бар'єрів і перешкод, як у внутрішньодержавних відносинах, так в міждержавних стосунках.

Цифрові технології дають можливість інтенсифікувати комунікацію в середині широкого загалу сучасних суспільств та долати дефіцит поінформованості учасників політичного процесу на всіх його рівнях.

Разом з тим, слід звернути увагу на низку потенційних загроз, вище зазначених чинників, для зміцнення саме демократичного характеру політичного процесу та всієї політичної системи сучасного українського суспільства.

В першу чергу, слід дуже уважно подивитися на той факт, що інформаційні технології вже сьогодні дозволяють накопичувати і використовувати потужну базу різноманітних персональних даних стосовно практично всіх громадян сучасного українського суспільства.

Можна вже сьогодні вести мову про здатність цілої низки фінансових та інших установ нашої країни оперувати доволі деталізованою базою персональних даних про своїх клієнтів і відстежувати їх реакції і поведінку.

Використання соціальних мереж, штучного інтелекту та значний масив кібертехнологій дозволяє здійснювати цілеспрямований політичний аналіз і маніпулювати поведінкою громадян впливаючи на засадничі цінності демократичної політичної культури та забезпечуючи контроль над суспільством. У цьому зв'язку, доцільно зазначити про необхідність вже сьогодні приділити увагу формуванню ґрунтового політологічного напрямку дослідження можливих в майбутньому моделей «цифрових диктатур».

Сама констатація існуючих можливостей впливати на політичну поведінку громадян за допомогою цифрових технологій є свідченням потенційного існування в сучасній політичній системі тоталітарних мотивів, які є реальною загрозою для розбудови демократичних засад в сучасному українському суспільстві.

Вже сьогодні можна прослідковувати спроби підготовки і застосування, за допомогою цифрових технологій, спеціальних операцій, які спрямовані на підрив довіри до окремих учасників сучасного політичного процесу. Такого роду, дії здатні стимулювати,

як штучні феномени підтримки, так і імітаційні зразки акцій протесту і т. д.

Таким чином, можна вести мову про сучасні можливості за допомогою таких технологій формувати «потрібну» громадську думку і досягати відповідних політичних цілей. Саме такого роду, чинники, на сьогодні, повинні розглядатися як реальні загрози фундаментальним засадам державного суверенітету.

При цьому, слід враховувати, що класичним і ключовим чинником впливу на політичний процес залишається майнова і соціальна стратифікація, які, також, можуть мати різні ступені та формувати тло, як до консолідації суспільства, так і для втрати ним своєї цілісності.

Стратифікаційні чинники, знаходять свій вираз в формуванні і існуванні в суспільстві відмінних великих груп населення, які відрізняються своїми майновими і соціальними позиціями.

Ці відмінності при певних умовах можуть відігравати визначальну роль при виробленні радикально відмінних політичних позицій великих груп населення, що, так чи інакше, може ускладнювати розбудову демократичної політичної системи сучасного українського суспільства.

У зв'язку з цим, сьогодні надзвичайно важливим завданням є формування адекватної демократичному ряду цінностей політичної свідомості громадян сучасного українського суспільства.

Сьогодні необхідно подолати ритуальні форми підтримки демократії як вихідної позиції для демократичної стратегії.

Догматичні релігійно-пропагандистські підходи до розуміння шляхів розбудови демократії в країні повинні бути замінені фундаментальною освітньою політикою держави, яка робить існуючу систему освіти якісною і доступною для широкого загалу громадян.

Такого роду розуміння стратегії зміцнення підтримки демократичних цінностей всіма категоріями громадян здатне нівелювати майнові і соціальні відмінності як перешкоди для консолідації суспільства навколо спільних цінностей.

В сукупності з низкою економічних чинників, такого роду загрози, можуть суттєвим чином корегувати не тільки внутрішньо-політичні процеси, але й набирати міжнародного масштабу.

Існуюча світова інтеграційна система може зазнавати викликів в силу глобальних фінансових криз, які можуть бути інспірованими з метою досягнення певних політичних цілей.

Серед найбільш очевидних економічних чинників, які суттєво впливають, як на світову політику, так і на внутрішньополітичне

життя, слід назвати фактор економічних санкцій по відношенню, до тих чи інших, учасників політичного життя.

Специфіка економічних санкцій, як чинника політичного процесу, полягає в їх відкритості і публічності. У зв'язку з цим, певний вплив на політичне життя можуть мати не тільки самі санкції, але й загроза їх застосування.

Таким чином, на сьогодні актуалізованими є велика кількість різноманітних факторів впливу на політичний процес, які знаходяться поза самим політичним простором і не є природною складовою політичного ричища.

Тим не менше, ці чинники мають надзвичайно вагоме значення для змісту та характеру як світового політичного процесу, так і для внутрішньополітичного життя сучасного українського суспільства.

Саме такого роду констатація вказує на необхідність зосередитися на глибокому і фундаментальному аналізі такого роду факторів фахівцями в різних галузях життя сучасно суспільства з метою збереження його фундаментальних цінностей та демократичних засад.

УДК 327-049.5(4)(043.2)

*Логвиненко В.В.,
аспірант кафедри журналістики та політології,
спеціальності «Політологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКА АРХІТЕКТУРА БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ БАРРІ БУЗАНА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Після завершення холодної війни європейська система безпеки пережила період еволюційного розвитку, що характеризувався інституційним розширенням НАТО і Європейського Союзу, зменшенням традиційних військових загроз та розширенням порядку денного безпеки на економічні, соціальні й екологічні виміри. Проте з 2014 року, після анексії Криму та війни на Донбасі, а згодом — після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, європейська архітектура безпеки зазнала системної кризи. Вона виявила вразливість ліберального порядку та глибину взаємної залежності між внутрішньою і зовнішньою стабільністю регіону.

У цьому контексті підхід Баррі Бузана, представника Копенгагенської школи безпеки, дає змогу осмислити не лише матеріальні, а й соціальні та

регіональні виміри безпеки, що особливо актуально для аналізу сучасної Європи. Її концепції сек'юритизації, регіональних комплексів безпеки (*Regional Security Complexes, RSC*) і розширеного розуміння безпеки дозволяють побачити, як Європа перетворюється на поліцентричну систему, у якій ключові актори взаємодіють не лише через військові, а й через політичні, економічні, соціальні та ідентифікаційні механізми [1; 2].

Концепція Б. Бузана ґрунтується на трьох ключових ідеях. По-перше, безпека є соціально сконструйованою: вона існує не лише у вигляді об'єктивних загроз, а й у формі колективних уявлень, дискурсів і політичних рішень, що визначають, що саме вважається «екзистенційною загрозою». Процес сек'юритизації відбувається тоді, коли актор переконує аудиторію в необхідності надзвичайних дій для протидії загрозі [1].

По-друге, Бузан розвиває ідею «секторного підходу» до безпеки: військовий, політичний, економічний, соціальний та екологічний сектори утворюють взаємопов'язану систему, де загрози можуть переміщатися між вимірами. Наприклад, енергетична залежність або кібератаки можуть бути сек'юритизовані як питання національної безпеки.

По-третє, його теорія регіональних комплексів безпеки (*RSC*) пояснює, чому більшість загроз і конфліктів мають регіональний характер. Безпекові проблеми держав у межах одного комплексу настільки взаємопов'язані, що їх неможливо аналізувати окремо. Європейський *RSC* — один із найстійкіших, адже він формувався на базі розколу доби «холодної війни» та подальшої інтеграції Заходу [2].

До 2014 року європейський комплекс безпеки характеризувався домінуванням «постгегемоністської стабільності»: ситуації, коли США залишалися головним гарантом безпеки, а ЄС розвивався як нормативна сила (*civilian power*). Спроби інтеграції Росії у спільні формати (Рада НАТО–Росія, ОБСЄ) створювали ілюзію «спільного простору безпеки», однак внутрішні уявлення про загрози залишалися несумісними.

Після анексії Криму та війни на Донбасі відбувся зсув у сприйнятті загроз: для східноєвропейських держав Росія стала екзистенційною небезпекою, тоді як для Москви — розширення НАТО сприймалося як системна загроза її «сфері впливу» [3]. Це призвело до відновлення логіки балансування та сек'юритизації взаємного стримування.

Початок повномасштабної війни в 2022 р. став поворотним моментом у розвитку європейського комплексу безпеки (*RSC*). Відбулася реінституціоналізація трансатлантичної взаємодії: НАТО зміцнило внутрішню єдність, ЄС ухвалив *Strategic Compass* [4], що започаткував якісно новий рівень оборонної співпраці, а нейтральні країни Півночі

— Фінляндія та Швеція — приєдналися до Альянсу. У термінах Б. Бузана, це свідчить про зміцнення «інтеграційного ядра» європейського безпекового комплексу, який тепер більш чітко окреслюється довкола спільних норм і колективної ідентичності.

Разом із тим, на периферії комплексу — на Балканах, у Чорноморському регіоні та на Кавказі — тривають процеси сек'юритизації, що створюють «зони турбулентності». Україна у цій системі стала центральним елементом конфігурації безпеки. Її боротьба за виживання й одночасна інтеграція до західних структур радикально змінює геометрію комплексу, зміщуючи його східні межі.

У межах європейського комплексу безпеки відбувається активна взаємодія між секторами, визначеними Баррі Бузаном:

- військовий сектор повернув собі провідну роль після тривалої «демілітаризації» політики ЄС. Масштабне озброєння України, формування нових батальйонних груп НАТО у Східній Європі та збільшення оборонних бюджетів держав-членів свідчать про ресек'юритизацію військових загроз [5];

- політичний сектор демонструє процес консолідації демократичних режимів і зниження толерантності до авторитарних моделей. Зовнішня політика ЄС дедалі більше апелює до ціннісної легітимності;

- економічний сектор демонструє «збросзацію взаємозалежності», коли енергетика, фінанси та технології перетворюються на інструменти політичного тиску [6];

- соціальний сектор охоплює питання ідентичності, міграції та інформаційної безпеки. Сек'юритизація дезінформації та захисту цифрового простору стала важливою частиною європейської політики безпеки;

- екологічний сектор є новим виміром, у якому безпека визначається через енергетичну стійкість, зміну клімату та «зелений перехід» ЄС.

Отже, сучасна Європа постає як мультисекторний регіональний комплекс безпеки, де взаємозалежність і сек'юритизація розширюються за межі військової сфери. Погляд Баррі Бузана дозволяє розглядати європейську систему безпеки як динамічний соціальний простір, у якому загрози й альянси постійно переосмислюються. Європейський регіональний комплекс безпеки після 2014 року вступив у фазу глибокої перебудови, що триває після 2022 року. Її рушійними силами стали зміна сприйняття загроз, сек'юритизація цінностей і посилення ролі ЄС як стратегічного актора.

Копенгагенська школа безпеки надає інструменти для розуміння того, як відбувається конструювання «нової Європи»: не лише через матеріальну силу, а й через дискурсивні, ідентифікаційні та інституційні процеси. Концепція Б. Бузана залишається аналітично релевантною для

осмислення трансформацій європейської архітектури безпеки у XXI столітті, де Україна відіграє роль ключового чинника регіональної рівноваги та майбутнього інтеграційного ядра континенту.

Список використаних джерел

1. Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p.
2. Buzan, B., & Wæver, O. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 564 p. DOI: [10.1017/CBO9780511491252](https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252).
3. Buzan, B. *An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach*. Cambridge: Polity Press, 2014. 256 p.
4. European External Action Service. *EU Strategic Compass for Security and Defence*. Brussels, 2022. URL: <https://www.eeas.europa.eu> (дата звернення: 18.10.2025).
5. NATO. *Vilnius Summit Communiqué*. 11–12 July 2023. URL: <https://www.nato.int> (дата звернення: 19.10.2025).
6. Farrell, H., & Newman, A. Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion // *International Security*. 2019. Vol. 44, No. 1. P. 42–79. DOI: [10.1162/isec_a_00351](https://doi.org/10.1162/isec_a_00351).

УДК 35.072.2:316.77](043.2)

Лушагіна Т.В.,
канд. політ. наук., доцент кафедри,
журналістики та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В КОНТЕКСТІ Е-ДЕМОКРАТІЇ: МІЖ ВЛАДОЮ ТА ГРОМАДЯНАМИ

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій істотно змінює характер взаємодії між владою та громадянами. Традиційні форми політичної комунікації поступово поступаються місцем новим цифровим форматам, що базуються на принципах відкритості, інтерактивності та швидкого обміну інформацією. У цьому контексті е-демократія постає не лише як технологічне явище, а як новий рівень політичної культури, де ключову роль відіграє комунікація — двосторонній процес формування суспільного діалогу.

У сучасних державах, що прагнуть утвердження демократичних принципів врядування, дедалі більшої ваги набуває розвиток е-демократії як інструменту розширення політичної участі. Електронні платформи консультацій, петицій, відкритих даних і зворотного зв'язку створюють нові умови для формування горизонтальних комунікацій між владними структурами та суспільством. Електронні платформи участі, соціальні мережі та онлайн-консультації стають важливими каналами зворотного зв'язку, які дозволяють громадянам не просто спостерігати за владними процесами, а й активно впливати на них. Водночас виникає низка проблем: від інформаційної нерівності до маніпулятивних практик у цифровому просторі. Саме тому аналіз політичної комунікації в умовах е-демократії набуває особливого значення, адже від ефективності цього процесу залежить рівень довіри до влади та якість демократичного врядування.

Головна ідея е-демократії полягає у розширенні доступу громадян до процесів ухвалення політичних рішень, що сприяє більшій відкритості, залученості та прозорості управління. Передбачається, що ширша участь громадян підвищує рівень підзвітності влади, зміцнює довіру до політичних інститутів і сприяє формуванню ефективнішої політики, яка відображає волю та інтереси суспільства.

У науковій літературі для позначення феномену е-демократії вживаються різні терміни — кібердемократія, партисипативна демократія, цифрова демократія тощо. Сам термін «е-демократія» вперше з'являється у 1994 році, коли в американському штаті Міннесота було реалізовано перші громадські онлайн-ініціативи. Водночас витoki цього явища сягають кінця 1960-х – початку 1970-х років, коли в наукових і політичних колах з'явилося поняття «теле-демократія», яке об'єднувало ранні спроби використання телекомунікаційних технологій для розширення громадської участі у демократичних процесах.

Е-демократія спрямована на підвищення прозорості, інклюзивності та загальної доступності демократичних процесів для громадян шляхом використання технологій, які полегшують комунікацію між державними інституціями та суспільством. Це дозволяє не лише розширити участь громадян у політичному житті, а й сприяти більш ефективному обміну інформацією та зворотному зв'язку між владою та суспільством.

Е-демократія також сприяє активній політичній участі громадян на місцевому рівні, що має позитивний ефект як для мешканців, так і для представників органів місцевого самоврядування. Одним із ключових аспектів є вдосконалення комунікації між владою та громадянами

через доступні онлайн-платформи. Це забезпечує зручність звернень до місцевих чиновників, підвищує прозорість діяльності органів влади та зміцнює довіру громадян. Другий напрям полягає у розширенні можливостей для висловлення думок та участі громадян у прийнятті рішень щодо місцевих справ. Онлайн-платформи дозволяють обговорювати проблеми громади, надавати зворотний зв'язок та швидко інформувати владу про потреби населення, що знижує часові та організаційні бар'єри для участі. Третім аспектом є підвищення залученості громадян у місцеві заходи та ініціативи. Інформація про події, збори та громадські активності у цифровому просторі стимулює відвідуваність і сприяє поширенню інформації серед мешканців, створюючи умови для більш інклюзивного громадського життя. Також, е-демократія оптимізує внутрішні процеси роботи владних структур. Зворотний зв'язок від громадян допомагає місцевим департаментам точніше визначати пріоритети, ефективніше розподіляти ресурси та підвищувати якість надання послуг.

Проте, незважаючи на низку переваг та очевидний потенціал, е-демократія поки що не стала загальноприйнятим інструментом у політичній практиці. Основні перешкоди на шляху її впровадження пов'язані як із технічними, так і з соціальними аспектами. Наприклад, для проведення безпечних виборів та інших онлайн-взаємодій громадян з владою необхідні механізми ідентифікації, які гарантують конфіденційність та водночас можуть використовуватися в інтернет-форумах. Навіть якщо технічні питання вдасться вирішити, на шляху розвитку е-демократії можуть стати інтереси різних груп — політиків, медіамагнатів, великого бізнесу та профспілок — для яких більш пряма форма демократії може бути небажаною.

Крім того, цифрова участь охоплює не всіх громадян. Не кожен має доступ до комп'ютера, смартфона або стабільного інтернет-з'єднання. Крім того, частина населення не має достатніх технічних навичок або мотивації для участі в онлайн-процесах, що вимагає збереження традиційних форм політичної участі поряд із цифровими. Також, безпека онлайн-голосування є критично важливою. Голосування на застарілому обладнанні часто є вразливим і витратним, тоді як сучасні системи повинні забезпечувати захист даних, таємницю голосування та достовірність підрахунку. Використання сертифікованих платформ і сучасних криптографічних рішень є необхідною умовою для довіри громадян до е-демократії.

Отже, е-демократія має значний потенціал для трансформації місцевого та національного управління, створення більш інтерактивного та прозорого політичного середовища, а також активізації громадянської

участі. Водночас її успіх залежить від здатності поєднати технологічні інновації з політичною освітою, безпекою та увагою до соціальних потреб населення. Лише такий баланс дозволить цифровій демократії стати ефективним та легітимним інструментом сучасного управління.

УДК 323.21:004](043.2)

*Лушагіна Т.В.,
канд. політ. наук, доцент кафедри
журналістики та політології
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*
*Липтін І.М.,
магістрант VI курсу, спеціальності «Політологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РЕАЛЬНІ ПРИКЛАДИ ЕФЕКТИВНОГО ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЕТИЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку електронної демократії електронні петиції посідають важливе місце серед інструментів громадської участі у процесах формування політичних рішень. В Україні цей механізм поступово утвердився як ефективний засіб комунікації між суспільством і владою, що забезпечує реалізацію принципів відкритості, прозорості та підзвітності державного управління. Завдяки електронним петиціям громадяни отримали можливість безпосередньо впливати на порядок денний органів державної влади та місцевого самоврядування, висловлюючи колективну позицію щодо актуальних суспільно-політичних питань.

Аналіз реальних прикладів ефективного впливу електронних петицій в Україні є важливим для розуміння дієвості цього інструменту в контексті формування політичних рішень. Практичні кейси дозволяють простежити, за яких умов петиції переходять від етапу громадської ініціативи до реального впровадження у владну політику, а також виявити чинники, що сприяють або, навпаки, ускладнюють цей процес. Дослідження таких випадків сприяє глибшому усвідомленню ролі електронних петицій у розвитку демократичних процесів, посиленню громадської участі та зміцненню взаємної довіри між владою і громадянами.

Починаючи з лютого 2022 року, електронні петиції до Президента України значно зросли в популярності. Серед найпоширеніших тем громадських звернень були питання дозволу виїзду за кордон для чоловіків призовного віку, присвоєння звання Героя України, а також заборони вручення повісток у громадських місцях – на автозаправках, блокпостах чи вулицях [3, с. 107]. У 2023 році спостерігалось помітне зміщення акцентів у тематиці петицій. Найчастіше громадяни зверталися з ініціативами щодо нагородження військовослужбовців, підвищення обороноздатності держави, виготовлення FPV-дронів, демобілізації військових та можливості мобілізації народних депутатів.

Загалом випадків, коли електронні петиції реально вплинули на ухвалення політичних рішень, поки що небагато, проте їх кількість поступово зростає. Одним із яскравих прикладів ефективності цього інструменту стала ініціатива щодо відкриття реєстру електронних декларацій. Після початку повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року обов'язкове подання декларацій було тимчасово призупинене, і, за даними Transparency International Україна, лише близько третини посадовців подали декларації за 2021 рік. 30 січня 2023 року послы країн G7 та ЄС закликали Україну якнайшвидше ухвалити Державну антикорупційну програму та відновити процес е-декларування і фінансової звітності політичних партій [5].

У результаті 5 вересня 2023 року Верховна Рада ухвалила законопроект про відновлення системи електронного декларування. Водночас документ передбачав, що доступ до декларацій буде відкрито лише через рік, що спричинило хвилю суспільного обурення та активні дискусії у соціальних мережах. У відповідь на це на офіційному сайті Президента України була створена петиція з вимогою негайно відкрити е-декларації для громадськості. Вона набрала необхідні 25 тисяч підписів менш ніж за три години, а загальна кількість голосів сягнула 83 тисяч.

12 вересня 2023 року Президент Володимир Зеленський наклав вето на ухвалений закон і наголосив на необхідності негайного відкриття реєстрів. Відповідно, 18 вересня Комітет Верховної Ради з питань антикорупційної політики схвалив пропозиції Президента щодо внесення змін до закону про відновлення е-декларування. Уже 20 вересня 2023 року Верховна Рада 341 голосом «за» підтримала рішення про відкриття декларацій посадовців, а 10 жовтня Володимир Зеленський підписав оновлений закон.

Ще одним прикладом впливу електронних петицій на державну політику стала ініціатива щодо обмеження доступу військових до

онлайн-казино. 29 березня 2024 року на офіційному сайті Президента України з'явилася петиція під назвою «Обмеження роботи онлайн-казино», у якій автор – військовослужбовець 59-ї бригади Павло Петриченко – закликав уряд вжити заходів для обмеження грального бізнесу. Він наголосив, що лудоманія становить серйозну проблему серед військових. Уже протягом кількох годин після публікації петиція збрала необхідні 25 тисяч підписів для розгляду Президентом.

Автори петиції закликали Президента подати до Верховної Ради невідкладний законопроект, який під час воєнного стану заборонитиме військовим доступ до онлайн-казино та азартних ігор, а також рекламу з використанням військової символіки. Пропонується обмежити співпрацю благодійних фондів і військових частин із представниками грального бізнесу, заборонити публічне висвітлення такої допомоги та зобов'язати провайдерів блокувати сайти нелегальних казино [2].

20 квітня 2024 року Президент Володимир Зеленський підписав указ №234/2024, який стосується рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо протидії негативним наслідкам діяльності азартних ігор в Інтернеті [4].

Це, ймовірно, стала найшвидша реакція влади на електронну петицію, хоча реалізувати вдалося не всі заходи. Одразу після підписання указу Міністерство цифрової трансформації звернулося до Apple та Google для обмеження доступу до азартних ігор, в результаті чого було заблоковано 81 онлайн-казино: 19 у Google Play та 62 в App Store. З травня 2024 року банкам та небанківським фінустановам заборонено приймати в заставу товари подвійного призначення, зокрема GPS-системи, тепловізори, дрони, БПЛА та бронешити. У військових частинах ЗС України проводяться інформаційно-роз'яснювальні заходи про ризики ігрової залежності. Допомогу військовослужбовцям із лудоманією надають офіцери психологічної підтримки та центри морально-психологічної допомоги окремих родів військ. Крім того, ведеться моніторинг реклами азартних ігор, поширюється інформація про небезпеку залежності, можливості лікування та контакти закладів, де можна отримати підтримку.

До 30 вересня 2025 року в Україні планується запуск Державної системи онлайн-моніторингу, що є важливим кроком у виконанні положень указу №234/2024. Відсутність такого моніторингу тривалий час була ключовою проблемою в реалізації окремих пунктів указу. Проте наразі ще зарано оцінювати ефективність роботи цієї системи.

У 2024 році, після оприлюднення проекту постанови Кабінету Міністрів щодо змін у ліцензійних умовах роздрібної торгівлі лікарськими засобами, серед споживачів та онлайн-сервісів виникла

хвиля критики. Документ передбачав, що інформація про наявність і ціни ліків має розміщуватися виключно на офіційних сайтах аптек, що фактично блокувало діяльність незалежних цінових агрегаторів, зокрема популярного сервісу Tabletki.ua.

Петицію проти заборони онлайн-сервісу, яку ініціював співзасновник Tabletki.ua Євген Муравчик, за два тижні підписали понад 30 тисяч осіб із необхідних 25 тисяч. У документі наголошувалося, що проєкт постанови «незаконно витісняє прайс-агрегатори з ринку, порушує права споживачів і погіршує становище більшості аптек». На постанову відреагувала Всеукраїнська рада із захисту прав і безпеки пацієнтів, відзначивши, що понад 30% аптечних покупок нині здійснюються через маркетплейси, де можна лише забронювати ліки онлайн.

Уряд швидко відреагував: відбулися консультації між представниками онлайн-сервісів, МОЗ та Держлікслужби. За їхніми підсумками ухвалення запропонованих змін було призупинено, а Кабінет Міністрів у офіційному повідомленні заявив, що проєкт постанови доопрацюють з урахуванням зауважень громадськості [1].

Ще один приклад впливу електронних петицій на управлінські рішення в Україні стосується організації вагонів у поїздах. 15 травня 2023 року на сайті Кабінету Міністрів було опубліковано петицію про створення окремих вагонів для жінок та чоловіків у поїздах, яка набрала необхідну кількість голосів і була взята до уваги. Автори пропонували виділяти принаймні один вагон для жінок та один для чоловіків у поїздах, що курсують понад 6 годин. Уже 12 червня Укрзалізниця запустила пілотний вагон для жінок. Хоча наразі таких поїздів небагато – всього вісім, поступово планується масштабування. Це свідчить, що вимоги, підтримані громадянами, мали реальний практичний ефект.

Отже, успішні приклади електронних петицій в Україні свідчать про їхню реальну здатність впливати на політичні та управлінські процеси. Завдяки петиціям було відновлено е-декларування, обмежено доступ військових до онлайн-казино, захищено права споживачів у сфері фармацевтики та введено вагони для жінок у поїздах. Ці кейси підтверджують, що електронні петиції є дієвим інструментом прямої демократії, що дозволяє громадянам безпосередньо впливати на державну політику та діяльність органів влади.

Список використаних джерел

1. Зінченко М. Шмигаль відповів на петицію щодо заборони Tabletki.ua // Detector media. 31 травня 2024.

URL: <https://ms.detector.media/internet/post/35089/2024-05-31-shmygal-vidpoviv-na-petytsiyu-shchodo-zaborony-tabletkiua/>

2. Михайлов Д., Матвійшина Г. Автор петиції щодо обмеження роботи онлайн-казино: «Деякі військові програють річну зарплату» // Суспільне новини. 30 березня 2024. URL: <https://suspilne.media/717292-avtor-peticii-sodo-obmezenna-roboti-onlajn-kazino-deaki-vijskovi-prograut-ricnu-zarplatu/>

3. Панкратова В.О. Вплив воєнного стану на використання електронних інструментів демократії // Аналітично-порівняльне правознавство. № 4, 2023. С. 105-109.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 квітня 2024 року «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет»: указ президента України №234/2024.

URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2342024-50413>

5. Свиридюк Ю. Національне агентство з питань запобігання корупції відкрило публічний доступ до реєстру декларацій // Суспільне новини. 10 грудня 2023. URL: <https://suspilne.media/636344-nacionalne-agentstvo-z-pitan-zapobiganna-korupcii-vidkrilo-publicnij-dostup-do-reestru-deklaracij/>

УДК

Катерина Новікова,

канд. юрид. наук, старший дослідник,

старший науковий співробітник відділу

дослідження проблем кримінального права

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА ВНУТРІШНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ЧИННИК ПІДРИВУ ПОЛІТИЧНОЇ ДОВІРИ МІЖ УКРАЇНОЮ І ПОЛЬЩЕЮ

У тезах розглядається проблема нелегальної міграції як багатовимірний виклик безпеці та політичній стабільності Польщі й України в умовах повномасштабної агресії росії. Підкреслюється, що це явище виходить за межі звичайного прикордонного контролю, трансформуючись у системний чинник, який підриває інституційну

спроможність і двосторонню довіру. Проаналізовано подвійний характер української міграції – гуманітарний та нерегульований, зокрема корупційні схеми незаконного перетину кордону, участь організованих злочинних угруповань і торгівлю людьми. Внутрішні вразливості Польщі, зокрема візовий корупційний скандал 2023–2024 років, розглядаються як дзеркальне відображення українських інституційних слабкостей, що створює замкнене коло недовіри. Показано, як Росія та Білорусь використовують міграційні потоки для дестабілізації Польщі та послаблення підтримки України. Зроблено висновок, що відновлення довіри можливе лише через синхронізацію антикорупційної та прикордонної політики, спільні проєкти з протидії злочинним мережам, візовому шахрайству та транскордонній корупції, що зміцнить колективну стійкість до гібридних загроз.

Ключові слова: нелегальна міграція; внутрішня безпека; транскордонна злочинність; політична довіра; польсько-українські відносини; корупційні ризики; прикордонна співпраця.

1. Проблема нелегальної міграції, що постала перед Польщею та Україною в умовах повномасштабної російської агресії, виходить далеко за межі звичайного прикордонного контролю, перетворюючись на системний чинник, який загрожує внутрішній безпеці обох держав і підриває взаємну політичну довіру.

2. Російська агресія виступила каталізатором безпрецедентної міграційної хвилі: лише за три роки повномасштабної війни, за офіційними даними Держприкордонслужби, близько 3 мільйонів громадян України залишили країну і не повернулися, що є показником, майже співставним із відтоком за одинадцять років, що передували вторгненню (3,3 мільйона з 2011 по 2021 рік) [1]. Цей масовий рух має подвійний вплив: він створює значне навантаження на приймаючі держави, насамперед на Польщу, яка надала тимчасовий захист і дозволи на проживання понад 1,55 млн громадянам України [2], ставши одним із ключових реципієнтів біженців у Європі.

3. Аналіз динаміки свідчить, що міграційний процес поступово еволюціонує від короткострокової гуманітарної кризи до довготривалого структурного демографічного та економічного виклику. Особливе занепокоєння викликає зростання кількості громадян України, які виїхали за кордон і не повернулися, що свідчить про зміну характеру міграційних намірів – від пошуку тимчасового притулку до прагнення постійного осідання в інших країнах. Такий зсув неминуче посилює внутрішньополітичну напругу в Польщі, адже

Варшава вимушена реагувати не лише на поточні кризові виклики, а й на довгострокові наслідки, пов'язані із соціальним забезпеченням, інтеграцією мігрантів та конкуренцією на ринку праці, що опосередковано створює політичні напруження у відносинах із Києвом. Водночас офіційна статистика охоплює лише перетини через контрольовані пункти пропуску, тоді як достовірні дані про осіб, які залишили тимчасово окуповані території або виїхали нелегальними маршрутами, відсутні. Ця «сіра зона» формує інституційну прогалину у реалізації суверенітету: Україна не може повною мірою оцінити втрати мобілізаційного потенціалу, тоді як Польща – гарантувати легальний статус усіх прибулих та їхню належність до категорії виключно гуманітарних мігрантів.

Ці невраховані міграційні потоки становлять один із ключових чинників загрози внутрішній безпеці України, адже повномасштабна війна сприяла активізації організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на незаконному переправленні за кордон військовозобов'язаних чоловіків. Такі схеми, як правило, базуються на корупційному використанні можливостей медичних закладів та залученні посадових осіб. Показовим є випадок, зафіксований в Одесі у 2022 році, коли було викрито групу, яка, за участі лікаря-психіатра, оформлювала фіктивне лікування, встановлювала неправдиві діагнози та забезпечувала отримання позитивних висновків МСЕК для подальшого виїзду за кордон. Вартість таких «послуг» становила близько 7 тисяч доларів США [3].

Масове використання підроблених документів та залучення представників державного сектору свідчить не про поодинокі випадки, а про системну інституційну вразливість держави. Це, у свою чергу, підриває мобілізаційний потенціал України та формує у міжнародних партнерів, зокрема Польщі, уявлення про обмежену спроможність Києва забезпечити належний контроль над прикордонними та медичними інституціями. Для польської сторони така ситуація створює додаткові ризики: серед осіб, які перетинають кордон, можуть бути не лише особи, що ухиляються від військової служби, а й учасники корупційних схем або злочинних організацій. Це обумовлює необхідність посилення прикордонного контролю.

4. Цей внутрішній виклик посилюється зовнішніми гібридними загрозами, у межах яких міграцію використовують як інструмент дестабілізації Польщі. Міграційна криза на польсько-білоруському кордоні, що триває з 2021 року, розглядається як елемент багаторівневої операції впливу, організованої російською федерацією та Білоруссю. Її метою є послаблення внутрішньої стабільності

Польщі, підбив довіри до військових і прикордонних служб, а також відволікання ресурсів від підтримки України. Росія прагне створити на кордоні напруження, яке б обмежило можливості Європи у наданні військової допомоги, та водночас застосовує дезінформацію й психологічні операції, що мають на меті посіяти паніку і розкол у суспільстві.

Фактичні дані підтверджують масштаб проблеми: у 2024 році кількість спроб нелегального перетину східних кордонів ЄС зростає – до 17 001 випадку [4]. Польща залишається одним із головних транзитних напрямків, зокрема частиною Балканського маршруту, через який до ЄС намагаються потрапити мігранти із Сирії, Іраку та африканських країн [5, с. 50]. У відповідь на зростання тиску Варшава була змушена посилити захист кордону та тимчасово відновити контроль на кордонах з Німеччиною і Литвою, мотивуючи це збільшенням нерегульованої міграції та випадками повернення мігрантів німецькою стороною [6]. Хоча це рішення подається як необхідний захід для безпеки всього Шенгенського простору, воно водночас демонструє внутрішньополітичну напруженість і свідчить про ефективність російської стратегії дестабілізації, адже Польща змушена ставити на перше місце питання безпеки навіть ціною тимчасового обмеження принципів свободи пересування.

Оскільки нелегальні міграційні канали часто мають організований характер, існує ризик їх використання спецслужбами іноземних держав для проникнення агентури або осіб, завербованих для шпигунської чи диверсійної діяльності. Це створює пряму загрозу внутрішній безпеці Польщі, особливо з огляду на її стратегічне значення як головного логістичного хабу для підтримки України.

5. Особливо гострим гуманітарним та безпековим виміром нерегульованих потоків є торгівля людьми та експлуатація українських біженців. З приблизно 950 тисяч українських біженців, які залишаються у Польщі під тимчасовим захистом, переважна більшість – жінки та діти, що робить їх особливо вразливими до кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми [7]. У медіа неодноразово повідомлялося про те, що торговці людьми активно вербували переміщених українців безпосередньо на польському кордоні, пропонуючи їм транспорт або житло в обмін на примусову домашню чи комерційну сексуальну працю [7]. Загроза посилюється тим, що зловмисники можуть використовувати фальшиві заяви про можливу втрату статусу тимчасового захисту, щоб залякувати жертв і запобігати повідомленню про експлуатацію владі.

Факт того, що українські громадяни є основними цілями експлуатації, може стати політичним інструментом. Навіть найменші недоліки у забезпеченні захисту можуть викликати критику з боку Києва, що підірве двосторонню довіру та ускладнить співпрацю у гуманітарній сфері.

6. Нелегальна міграція та пов'язані з нею інституційні провали стали потужними чинниками підриву політичної довіри між Україною та Польщею. Найбільш руйнівним став польський візовий скандал 2023–2024 років, у ході якого була викрита корупційна схема, що дозволила видати документи, необхідні для отримання Шенгенських віз, більш ніж 12,000 іноземцям з Азії та Африки [8]. Крім того, всупереч обмеженням, введеним після 01 березня 2022 року, значна кількість Шенгенських віз була незаконно видана громадянам Росії за програмою Poland Business Harbor. За даними Національної контрольної палати Польщі (NIK), до кінця 2023 року росіянам було видано 1838 таких віз [9]. Представники польської розвідки визнали, що скандал, який включав полегшену верифікацію документації, матиме негативний вплив на візову політику країни. Цей скандал підтвердив підозри щодо продажу віз за хабарі та скомпрометував інституційну доброчесність Польщі, яка позиціонує себе як надійний гарант східного кордону ЄС. Польща, що є ключовим лобістом євроатлантичної інтеграції України та критикує гібридні загрози, одночасно допустила внутрішню корупцію, яка підриває її репутацію та довіру Києва. Якщо польські консульські служби, що є воротами до Шенгенської зони, пропускають неперевіраних мігрантів, включно з громадянами держави-агресора, це викликає сумніви у надійності Варшави як стратегічного партнера у сфері безпеки. Цей внутрішній провал, що дозволив корупційним шляхом отримати доступ до зони вільного пересування сотням тисяч іноземців, є особливо чутливим на тлі того, що сама Польща була змушена відновлювати прикордонний контроль на західних кордонах з Німеччиною та Литвою через зростання нерегулярних потоків, які Берлін повертав до Польщі. Таким чином, нелегальна міграція, спричинена українською корупцією (схеми виїзду) та польською (візовий скандал), перетворюється на символ неконтрольованого хаосу та інституційної недбалості, що живить радикальні політичні настрої в обох країнах і посилює напругу у двосторонніх відносинах, навіть незалежно від економічних спорів.

References

1. Utrychi zrosła kilkist ukraintsiw, shcho vyikhaly ta ne povernuly [The number of Ukrainians who left and did not return has tripled].

politanaliz.com.ua. Retrieved from: <https://politanaliz.com.ua/21574-utrychi-zrosla-killist-ukraintsiv-shcho-vyikhaly-ta-ne-povernuly> [in Ukrainian].

2. Obywatele Ukrainy w Polsce – aktualne dane migracyjne [Ukrainian Citizens in Poland – current migration data]. *gov.pl*. Retrieved from: <https://gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--aktualne-dane-migracyjne> [in Polish].

3. Nezakonne perepravlennia osib cherez kordon z pidroblenymy dokumentamy pro invalidnist – v Odesi vykryto zlochyne uhrupovannia [Illegal smuggling of persons across the border using forged disability documents – a criminal group uncovered in Odesa]. *gp.gov.ua*. Retrieved from: <https://gp.gov.ua/ua/posts/nezakonne-perepravlennya-osib-cerez-kordon-z-pidroblenimi-dokumentami-pro-invalidnist-v-odesi-vikrito-zlocinne-ugrupovannya> [in Ukrainian].

4. EU EASTERN BORDERS: Major increase in crossings in 2024 – Polish presidency to focus on border security – Polish government adopts controversial draft laws on migration and asylum – Finland planning to extend controversial border law – Slovak PM threatens to cut aid to Ukrainian refugees. *ecre.org*. Retrieved from: <https://ecre.org/eu-eastern-borders-major-increase-in-crossings-in-2024-%E2%80%95-polish-presidency-to-focus-on-on-border-security-%E2%80%95-polish-government-adopts-controversial-draft-laws-on-migration-and-asy> [in English].

5. EMN Annual Report on Migration and Asylum: Part 2 POLAND 2022. *home-affairs.ec.europa.eu*. Retrieved from: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/7167532f-c6f1-46c9-a78a-800105df072d_en?filename=emn_annual_report_on_migration_and_asylum_part_2_poland_2022_.pdf [in English].

6. Poland to extend German border checks until April. *arabnews.com*. Retrieved from: <https://arabnews.com/node/2617431/world> [in English].

7. 2024 Trafficking in Persons Report: Poland. *state.gov*. Retrieved from: <https://state.gov/reports/2024-trafficking-in-persons-report/poland> [in English].

8. Poland detains officials accused of corruptly helping 12,500 immigrants obtain visas. *notesfrompoland.com*. Retrieved from: <https://notesfrompoland.com/2025/04/09/poland-detains-officials-accused-of-corruptly-helping-12500-immigrants-obtain-visas> [in English].

9. New Scandal Unveiled: Poland Granted Schengen Visas to Russians Despite Restrictions. *atozserwisplus.com*. Retrieved from: <https://atozserwisplus.com/immigration-news/new-scandal-unveiled-poland-granted-schengen-visas-to-russians-despite-restrictions> [in English].

ILLEGAL MIGRATION AS A THREAT TO INTERNAL SECURITY AND A FACTOR UNDERMINING POLITICAL TRUST BETWEEN UKRAINE AND POLAND¹

The theses examine illegal migration as a multidimensional security and political challenge for Poland and Ukraine amid Russia's full-scale aggression. It argues that the phenomenon transcends border control, evolving into a systemic factor undermining institutional capacity and bilateral trust. The study analyses the dual dynamic of Ukrainian migration – humanitarian and irregular – highlighting corruption-driven schemes of illegal border crossing, organized crime involvement, and trafficking in human beings. Poland's internal vulnerabilities, including the 2023–2024 visa corruption scandal, are presented as mirroring Ukraine's institutional weaknesses, producing a feedback loop of mistrust. The research shows how hybrid operations by Russia and Belarus exploit migration flows to destabilize Poland and weaken support for Ukraine. The theses conclude that restoring confidence requires synchronizing anti-corruption and border-security policies through joint projects targeting criminal networks, visa fraud, and cross-border corruption, thus strengthening collective resilience against hybrid threats.

Key words: illegal migration; internal security; cross-border crime; political trust; Polish-Ukrainian relations; corruption risks; border cooperation.

УДК 055.3:355.01](043.2)

Рязанцев І.Г.,

*аспірант кафедри журналістики та політології, спеціальності
«Політологія»*

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

УПРАВЛІННЯ КОМАНДОЮ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасна війна в Україні стала безпрецедентним викликом не лише для державного управління, а й для всіх секторів економіки. Бізнес-

---

¹ Публікація була створена в рамках стипендіальної програми Центру діалогу ім. Юліуша Мєрошевського.

структури змушені були в короткий час адаптуватися до нових умов — постійних загроз, міграції працівників, руйнування логістичних ланцюгів і невизначеності майбутнього.

В цих умовах від ефективності управління командою залежить не тільки продуктивність організації, а й її здатність вижити на ринку.

Актуальність теми полягає в тому, що воєнна реальність вимагає від менеджерів нових навичок і моделей поведінки, які поєднують стратегії антикризового управління з психологічною підтримкою команди. Зокрема, важливими є здатність швидко реагувати на зміни, комунікувати з підлеглими, а також створювати атмосферу довіри, співробітництва і взаємоповаги.

Дослідження практики українських компаній показує, що більшість із них здійснили глибоку трансформацію внутрішніх процесів після початку повномасштабної війни.

Одним із перших викликів стала необхідність забезпечення безперервності комунікацій. Так, компанія «Київстар» запровадила систему внутрішніх онлайн-чатів для координації дій працівників, поширення інформації про безпечні маршрути та оперативного реагування на надзвичайні ситуації.

Підприємства IT-сектору, зокрема «SoftServe» та «EPAM Ukraine», масово перейшли на дистанційний формат роботи, водночас зберігаючи командну згуртованість через онлайн-платформи Slack, Zoom, Microsoft Teams. Цей досвід засвідчив, що цифрові технології не лише компенсують відсутність фізичної присутності, але й відкривають нові можливості для контролю за результативністю праці та підвищення рівня автономності працівників.

В умовах воєнного стану важливою складовою ефективності командної роботи є емоційна стабільність і психологічна підтримка персоналу. Компанія «Monobank» у 2022–2023 рр. започаткувала практику онлайн-сесій із психологами для своїх працівників, де кожен міг отримати допомогу або консультацію щодо емоційного вигорання. Цей підхід сприяв підвищенню рівня довіри до менеджменту і зниженню рівня тривожності в колективі.

Іншим аспектом є формування культури прозорого лідерства. Менеджери нової генерації мають виступати не як контролери, а як фасилітатори процесів. Прикладом є компанія «Rozetka», яка під час перших місяців війни організувала щотижневі онлайн-зустрічі топ-менеджменту з усіма відділами, де відкрито обговорювалися ситуація на ринку, потреби клієнтів і нові виклики. Такі дії сприяли збереженню довіри в команді й запобігли дезорієнтації працівників.

Водночас зростає значення гнучкого розподілу ролей у команді. Досвід компанії «Нова пошта» свідчить, що перехід на децентралізовану систему управління дозволив зберегти ефективність навіть за умов блокування окремих логістичних напрямів.

Кожен регіональний підрозділ отримав більшу автономію у прийнятті рішень, що підвищило швидкість реакції на локальні загрози та зменшило адміністративне навантаження.

Суттєвим чинником антикризового управління є розвиток цифрової компетентності лідерів.

Менеджери, які володіють сучасними інструментами аналітики, комунікації та управління проектами, спроможні швидше координувати команду та оцінювати ризики.

Наприклад, компанія «Ajax Systems» активно застосовує автоматизовані системи звітності та внутрішньої аналітики, що дозволяє ефективно планувати виробничі процеси навіть у кризових умовах.

Важливо зазначити, що управління командою в умовах війни передбачає не лише оптимізацію процесів, а й формування спільних цінностей.

Спільна участь у волонтерських ініціативах, підтримка Збройних сил України та допомога колегам, які постраждали від бойових дій, стали невід'ємною частиною корпоративної культури українських компаній.

Таке об'єднання навколо гуманістичних принципів формує нову якість управління, де бізнес і соціальна відповідальність взаємопов'язані.

Отже, досвід українських компаній показує, що ефективне управління командою в умовах війни ґрунтується на поєднанні технологічної інноваційності та людяності. Цифровізація процесів дозволяє забезпечити гнучкість і швидку реакцію на зміни, а лідерство, засноване на довірі та співпраці, підтримує психологічну стійкість колективу.

Таким чином, головне завдання сучасного менеджера полягає не лише в організації робочих процесів, а у створенні стабільного емоційного середовища, де кожен працівник відчуває свою цінність та залученість у спільну справу.

У майбутньому досвід антикризового управління, здобутий під час війни, може стати основою для модернізації управлінських систем у мирний час, коли гнучкість, стійкість і довіра залишатимуться ключовими факторами розвитку.

Список використаних джерел

1. Друкер, П. Ф. Менеджмент: виклики XXI століття / пер. з англ. — Київ: Основи, 2019. — 256 с.

2. Котлер, Ф., Келлер, К. Л. Маркетинг менеджмент / пер. з англ. — Київ: Вільямс Україна, 2020. — 832 с.

3. Мінцберг, Г. Менеджмент: природа і міф / пер. з англ. — Київ: КНЕУ, 2017. — 424 с.

4. Гальчинський, А. С. Теорія кризи: антикризове управління в економіці / А. С. Гальчинський. — Київ: АДЕФ-Україна, 2021. — 312 с.

5. Савчук, Л. В. Управління персоналом в умовах воєнного стану: адаптація та психологічна підтримка команд / Л. В. Савчук // Економіка та держава. — 2023. — № 5. — С. 45–51.

УДК 341.1/8:[341.4:341.31]](043.2)

Ткаленко Г.І.,

*аспірант кафедри журналістики та політології, спеціальності
«Політологія»*

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РЕАКЦІЯ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ НА РІШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РОСІЇ

У 2023-2024 рр. Міжнародний кримінальний суд (МКС) зробив серію прецедентних рішень, спрямованих на встановлення індивідуальної відповідальності за воєнні злочини, пов'язані з російською агресією проти України та російсько-українською війною. Найбільш резонансним рішенням, яке і наразі невиконане та викликало низку реакцій зі сторони світової спільноти стало видання Палатою попереднього розгляду МКС 17 березня 2023 р. ордерів на арешт Президента РФ В. Путіна та уповноваженої з прав дітей М. Львової-Белової за підозрою в незаконних депортаціях і переміщеннях українських дітей. 5 березня 2024 р. суд видав ордери на арешт двох високопоставлених командирів російської армії – С. Кобилаша і В. Соколова за спрямовані удари по цивільній інфраструктурі (енергетичні об'єкти). 24 червня 2024 р. МКС оголосив ордери щодо С. Шойгу і В. Герасимова за причетність до масованих атак на цивільні об'єкти і злочинів проти людяності.

Метою дослідження є розгляд позицій та реакцій провідних держав світу та міжнародних організацій щодо виконання рішень Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів Росії.

Міжнародна реакція продемонструвала дві основні тенденції: широке політико-дипломатичне схвалення з боку західних і проукраїнських столиць та одночасний відвертий опір з боку Москви та її союзників. Зокрема, Європейський Союз одразу підкреслив необхідність повної підтримки мандату МКС і закликав держави-члени сприяти виконанню ордерів; ЄС розглядає рішення як важливий крок до підзвітності за тяжкі порушення міжнародного гуманітарного права.

Разом із тим, реакції окремих держав були диференційовані: ряд провідних західних держав висловили політичну та риторичну підтримку рішень суду (вважають їх важливими для запобігання безкарності), тоді як деякі країни наголошували на юридичних і практичних труднощах їхнього виконання – зокрема на відсутності механізму примусового арешту на території держав, котрі не є сторонами Римського статуту. Огляд міжнародних реакцій показав також дисонанс у політиці великих держав – підтримка МКС супроводжується водночас прагматичними зустрічами з російським керівництвом.

Монголія. 2-3 вересня 2024 р. В. Путін здійснив офіційний візит до Монголії, держави-учасниці Римського статуту, незважаючи на ордер МКС. Монголія не заарештувала Путіна і зустріла його урочисто – з церемоніальним караулом та офіційними прийомами. Офіційний представник уряду Монголії пояснив, що країна залежна енергетично від Росії і Китаю – зокрема, імпортує близько 95 % нафтопродуктів та понад 20 % електроенергії. Це створює складну ситуацію, коли виконання ордеру МКС може призвести до серйозних економічних і логістичних ризиків. Монголія також апелює до політики нейтральності у зовнішній політиці, заявляючи, що вона не має наміру притягувати до відповідальності іноземного лідера, попри юридичні зобов'язання.

24 жовтня 2024 року Палата попереднього розслідування МКС офіційно визнала, що Монголія не співпрацювала з судом, не виконала свого обов'язку заарештувати Путіна при перебуванні на території країни, і передала справу на розгляд Асамблеї держав-учасниць.

МКС у своїй заяві підкреслив, що титул глави держави, а також імунітет не звільняють від обов'язку перед Римським статутом – особиста імунітет не є підставою для відмови від арешту [5].

Таджикистан. 8 жовтня 2025 року – В. Путін прибув у Таджикистан, який також є сторона Римського статуту. Таджикистан не заарештував Путіна; він виконав офіційний візит, був прийнятий з офіційною церемонією, фотографії зустрічі з президентом Емомалі Рахмоном. Уряд Таджикистану офіційно не зробив заяви, або публічно не пояснював, чому не виконав ордер МКС на своїй території. Human

Rights Watch закликала Таджикистан або заборонити в'їзд Путіну, або виконати арешт згідно ордеру. «Путін має бути в Гаазі, щоб відповісти за висунуті проти нього звинувачення, а не відвідувати саміти, організовані членом МКС», – сказала Ліз Евенсон, директор з міжнародного правосуддя Human Rights Watch. «Якщо Таджикистан вітатиме Путіна, він продемонструє повну зневагу до страждань жертв злочинів російських військ в Україні та до власних зобов'язань як члена МКС» [4].

В контексті відвідин чи запрошень Путіна до держав, що не є членами МКС, або до держав, які відмовляються його заарештовувати, існують заяви:

- країни Заходу та Україна повторюють, що ордер МКС є юридично зобов'язуючим для держав-сторін, і закликають до співпраці;

- РФ повторює свою позицію про непричетність до юрисдикції Статуту, про «політизованість» цих рішень.

Відзначимо ситуацію з Мексикою. У червні 2024 р. Україна просила Мехіко затримати В. Путіна у випадку його участі в інавгурації Президента Мексики (1 жовтня 2024 р.). Мексика відмовилася виконувати це прохання, сказавши, що «це не в їх компетенції/ми не можемо цього зробити». Фактично В. Путін не приїхав.

Реакція Росії є системно та повністю заперечує виконання рішення МКС. РФ акцентує увагу на юридичній “необов'язковості” рішень МКС для себе, на непричетності до Римського статуту, і навіть на звинуваченнях у політизованості суду.

Д. Медведєв, екс-президент, тепер заступник голови Ради безпеки РФ, порівняв документ [рішення МКС] з туалетним папером. М. Захарова, речниця МЗС РФ заявила: “Рішення МКС не мають жодного значення для нашої держави, включаючи і юридичну точку зору». Д. Песков (прес-секретар президента): назвав питання, які піднімає МКС, «обурливими й неприйнятними», і заявив, що рішення Суду для РФ юридично нікчемні [1].

Президент України В. Зеленський після рішення МКС щодо ордеру на арешт Путіна й Львової-Белової зазначив: «Це історичне рішення, яке призведе до історичної відповідальності. Глава терористичної держави та ще один посадовець офіційно стали підозрюваними у справі про воєнні злочини. У кримінальних справах, які розслідують наші правоохоронні органи, зафіксовано понад 16 000 випадків насильницької депортації українських дітей окупантами. Але реальна, повна кількість депортованих могла б бути набагато більшою. Без згоди людини, яка стоїть біля керма терористичної держави, було б неможливо здійснити таку злочинну операцію. «Розлучати дітей від

сімей, перешкоджати їм зв'язуватися з родичами, ховати дітей на території Росії, розкидати їх по віддалених регіонах – це явно державна політика Росії, державні рішення та державне зло, яке починається саме з найвищої посадової особи цієї держави» [3].

Високий представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки Ж. Боррель у заяві від 19 березня 2023 року ЄС «взяв до відома рішення МКС ... і вітає зусилля задля повної відповідальності за воєнні злочини і інші найсерйозніші злочини у зв'язку з агресією Росії» [2]. Держави-члени ЄС підтримали заяву Високого представника ЄС, хоча Угорщина блокувала спільну заяву ЄС щодо ордеру на арешт В. Путіна. ЄС висловив жаль, що Монголія (яка є стороною Римського статуту) прийняла В. Путіна під час його візиту і не заарештувала його, хоча ордер МКС того вимагає.

Угорщина заявила, що «не заарештовуватиме Путіна, навіть якщо він прибуде на її територію», посилаючись на думку, що ордер МКС є контрпродуктивним і може сприяти ескаляції конфлікту, а також через побоювання, що це може бути використано в геополітичній грі» [3].

ООН заявила, що зустрічі з особами, проти яких видано ордер МКС, мають бути винятковими, і що Секретаріат ООН має повідомляти Суд про такі зустрічі.

Варто наголосити, що рішення МКС створюють правову основу для подальшої індивідуальної відповідальності та нормотворчого тиску, їх ефективність залежить від політичної волі держав-членів та координації санкційно-правових механізмів. Як наслідок, необхідне посилення правового діалогу між МКС, регіональними інституціями та державами-членами для мінімізації політизації та посилення гарантій захисту жертв та дотримання виконання рішення МКС.

На основі вище згаданих фактів можна стверджувати, що Кремль відкинув ордери як «юридично нікчемні» та поставив під сумнів неупередженість МКС. Реакція міжнародних організацій – від ООН до правозахисних структур – варіювалася від закликів до співпраці з судом до занепокоєння щодо політизації міжнародної юстиції. Зокрема, ЄС і міжнародні організації, зокрема ООН, виступають за повне дотримання рішень МКС, притягнення до відповідальності, і наголошують на юридичній силі Римського статуту для держав-членів. Проте, як демонструють випадки як Угорщини чи Монголії, існують значні практичні, політичні та дипломатичні перепони для реалізації ордерів на арешт – навіть серед держав-членів Статуту.

Наразі реакція та сприйняття світовою спільнотою рішень МКС щодо воєнних злочинів Росії та насамперед арешту В. Путіна досить залежна від регіональної геополітичної кон'юнктури та градації держав

на сателітів чи «друзів» Росії до тих, хто готовий виконувати юридичні рішення та дотримуватися власних зобов'язань щодо норм міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Russia says ICC arrest warrant for Putin has 'no significance' // Anadolu Agency. 2023. March 17.

URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/russia-says-icc-arrest-warrant-for-putin-has-no-significance/2848821>

2. Russia/Ukraine: Statement by the High Representative following the ICC decision concerning the arrest warrant against President Putin // European Union. 2023.

URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russiaukraine-statement-high-representative-following-icc-decision-concerning-arrest-warrant-against_en

3. Reactions to ICC's arrest warrant for Putin citing Ukraine war crimes // Reuters. 2023. March 17.

URL: <https://www.reuters.com/world/europe/reactions-iccs-arrest-warrant-putin-over-ukraine-war-crimes-2023-03-17>

4. Tajikistan: Arrest Putin. ICC Members Should Not Welcome Fugitives // Human Rights Watch. 2025. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-situation-icc-pre-trial-chamber-ii-finds-mongolia-failed-cooperate-arrest-and>

5. Ukraine situation: ICC Pre-Trial Chamber II finds that Mongolia failed to cooperate in the arrest and surrender of Vladimir Vladimirovich Putin and refers the matter to the Assembly of States Parties // International Criminal Court. 2024. October 24. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-situation-icc-pre-trial-chamber-ii-finds-mongolia-failed-cooperate-arrest-and>

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

<i>Громадська Н.А., Туз М.С.</i> Молодіжні ради як інституційна форма участі молоді у місцевому самоврядуванні	3
<i>Іванов М.С.</i> Інформаційно-економічні чинники сучасного політичного процесу в Україні	7
<i>Логвиненко В.В.</i> Європейська архітектура безпеки в контексті теорії Баррі Бузана: сучасні виклики	10
<i>Лушагіна Г.В.</i> Політична комунікація в контексті е-демократії: між владою та громадянами	13
<i>Лушагіна Г.В., Лаптіп І.М.</i> Реальні приклади ефективного впливу електронних петицій на формування політичних рішень в Україні	16
<i>Новікова К.</i> Нелегальна міграція як загроза внутрішній безпеці та чинник підриву політичної довіри між Україною і Польщею.....	20
<i>Рязанцев І.Г.</i> Управління командою в умовах військової та економічної нестабільності	26
<i>Ткаленко Г.І.</i> Реакція світової спільноти на рішення міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів росії	29

ДЛЯ НОТАТОК

Друкується в авторській редакції
Друк С. Волинець. Фальцювальні-палітурні роботи О. Мішалкіна.

Підп. до друку 10.11.2025.
Формат 60 × 841/8. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 2. Обл.-вид. арк. 1,8.
Тираж 10 пр. Зам. № 7129.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81,
e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2020.